

MATTI FRIEDMAN

SPIONI FĂRĂ ȚARĂ

VIEȚI SECRETE ÎN MOMENTUL
NAȘTERII STATULUI ISRAEL

Traducere din limba engleză

DAN DOBOŞ

CUPRINS

Prefață.....	9
PARTEA I: HAIFA	
1. Cercetașul.....	16
2. În tabără.....	31
3. Garajul.....	38
4. Santinela (1).....	46
5. Tigrul.....	51
6. Isaac.....	55
7. Operațiunea Starling.....	77
8. Cedru.....	84
9. Santinela (2).....	94
 PARTEA a II-a: BEIRUT	
10. Kim.....	104
11. Şanse excepționale.....	111
12. Căderea Israelului.....	117
13. Chioșcul celor „Trei luni“.....	128
14. Cazinoul Mediterranée.....	137
15. Iahtul lui Hitler.....	145
16. Sabotorul.....	158
17. Spânzurătoarea.....	163
18. Statul evreu.....	172
19. Georgette.....	187
20. Roșcatul.....	201
21. Acasă.....	213
Epilog.....	220
Note privind sursele.....	226
Mulțumiri.....	266

1. Iscoada

Un Tânăr îmbrăcat într-un costum nou traversă strada având asupra lui un pașaport real cu un nume fals. Era prima lună a anului 1948 și corespunde sezonului ploios în Haifa. Muntele Carmel situat în spatele portului domina zarea, strălucind într-o nuanță de verde crud; de cealaltă parte, Marea Mediterană se întindea cu o strălucire de smarald, iar peste toate se revârsa un cer gri, jos. Bărbatul purta o valiză și păsea cu hotărâre. Avionul lui urma să decoleze în scurt timp. Vestimentația și mișcările lui sugerau că nu era muncitor, dar nici profesor. Ar fi putut fi fiul unui negustor dintr-un oraș arab, ceea ce chiar era. Își spunea Yussef, aşa că și noi îl vom numi la fel.

Tânărul încerca să pară sigur pe el, dar calmul lui era doar o aparență, la fel ca și numele lui. Trebuia să ia un bilet și să ajungă la micul aeroport din afara orașului, atâtă tot, dar era conștient că s-ar putea să nu reușească. Războiul începuse de numai șase săptămâni, iar distanța dintre viață și moarte devenise deja foarte mică. Era timpul în care mureai dacă spuneai un cuvânt greșit sau ezitai să dai răspunsul la o întrebare hotărâtă. Amănuntul letal ar fi putut fi un simplu detaliu de îmbrăcăminte, cum ar fi fost niște pantofi mai potriviti pentru un funcționar decât pentru un țăran sau o cămașă prea curată pentru un muncitor. Pe străzi se simțea un fior nou și periculos, o teamă de spioni și sabotori. Pe peretii pe lângă care trecea Yussef erau afișe plasate de Consiliul Național Arab care începeau cu cuvintele:

Către nobilul public arab:
Feriți-vă de coloana a cincea!

Altul spunea:

Nobili arabi!

Consiliul Național nu precupește niciun efort ca să-și îndeplinească obligațiile față de dumneavoastră și înțelege dimensiunea responsabilității pe care o are pentru salvarea patriei și eliberarea ei de toți dușmanii!

În arhive există o fotografie a lui Yussef, care ajută la imaginarea peisajului:

Haifa era principalul port al Palestinei britanice, a cărui populație era alcătuită pe jumătate din evrei și cealaltă din arabi, nu tocmai într-un conglomerat omogen, ci mai degrabă o alăturare de cartiere care începeau de la docuri și urcau pantele muntelui

Carmel, legate de drumuri șerpuite și scări din piatră – arabi spre mare și evrei spre munte. Spre deosebire de Ierusalim, care atrăgea atenția și pasiunile vremii, Haifa nu era un oraș al disputelor pentru locurile sfinte, ci un loc ancorat în realitate, cu o rafinărie, cu depozite și cu toate activitățile clandestine și ilegale întâlnite în general în asemenea porturi. Nu se auzeau doar conversații în ebraică, engleză și diferite dialecte de arabă, ci și în grecește, turcește, idiș și rusește. Union Jack¹ flutura încă peste docuri, aşa cum o făcuse de la invazia britanică, cu trei decenii mai înainte. Acum însă totul se dezintegra.

În timp ce Yussef se îndrepta spre biroul agentului de călătorie, pentru a-și ridica biletul care urma să-l ducă afară din Haifa și din țară, simți că agitația obișnuită a străzilor era dominată de durere și de tensiune. Pe tot parcursul nopții se auziseră focurile executate de lunetiștii care acționau de-a lungul gardului de sărmă ghimpătă care separa cartierele arabe de cele evreiești. Cu câteva săptămâni în urmă, luptătorii evrei desfășuraseră o operațiune săngeroasă într-un cartier arab din preajma rafinăriei, ca răzbunare pentru uciderea unor muncitori conaționali de către colegii lor arabi, care, la rândul lor, prin acele crime răspunseseră la atentatul organizat de evrei asupra unei stații de autobuz a arabilor, care fusese produsă de... și aici nimeni nu o să vă învinuiască dacă pierdeți șirul evenimentelor. În Haifa, deplasarea între cartiere era liberă dintotdeauna, dar acum exista un risc imens dacă erai prins de partea nepotrivită a gardului de sărmă ghimpătă.

Privind aceste evenimente din perspectiva timpurilor noastre, înțelegem că ne referim la primele săptămâni ale unui conflict care va deveni cunoscut sub numele de Războiul de Independență a Israelului sau Războiul din 1948, pe care arabi îl vor numi „catastrofa“.

La începutul anului 1947, britanicii își anunțaseră retragerea iminentă din Palestina, energia și resursele lor fiind secătuite de războiul mondial care tocmai se sfârșise, dar și de imposibilitatea de a

¹ Steagul Regatului Unit (n.a.)

guverna două popoare ostile britanicilor, dar și unul altuia. În urma unui vot dramatic la New York, la sfârșitul aceluia an, pe 29 noiembrie, Națiunile Unite au decis ca, după retragerea britanică, Palestina să fie împărțită în două state: unul pentru evrei și altul pentru arabi. Evreii s-au bucurat precum îneacatul căruia îi arunci un colac de salvare, în timp ce lumea arabă a răspuns cu furia unei civilizații care a trăit o ultimă și supremă umilință. A doua zi dimineață a început războiul.

Se putea întrevedea că evenimentele se îndreptau în mod inevitabil către istoria pe care am învățat-o și către prezentul pe care îl cunoaștem, dar în ziua când Yussef trecea prin mijlocul Haifei, în Ianuarie 1948, nimic nu era încă inevitabil și nimeni nu știa ceva precis. Nu exista statul numit „Israel“ și nici nu era clar că se va forma aşa ceva. Națiunile Unite nu aveau niciun fel de mijloc pentru a impune planul lor de împărțire a teritoriului palestinian. Soldații britanici și polițiștii erau încă prezenți pe străzi, iar blocada fortelor navale britanice din Marea Mediterană se menținea în continuare, împiedicând transporturile de armament și refugiații evrei să pătrundă spre teritorii, pentru a menține starea de pace în lumea arabă. Însă puterea prezenței britanice scădea pe măsură ce se apropia data oficială a retragerii, iar în locul ei a rămas războiul civil dintre evrei și arabi. Mai existaseră și înainte valuri de violență, dar de data aceasta coliziunea avea să fie decisivă. Rezultatul urma să fie o catastrofă, aceasta era clar. Dar nu era încă limpede pentru cine.

Am fost de multe ori la Haifa și am trecut prin vechile cartiere, încercând să-mi imaginez viața din acele locuri aşa cum o văzuse și Yussef. Marea Moschee, care atrăgea odiuioară mulțimile în camera ei cu mochetă, aflată sub turnul cu ceas construit în perioada otomană, se ascunde acum sub un edificiu din sticlă curbată și strălucitoare. Clădirile grațioase de piatră sunt dominate de macaralele uriașe ale portului modern. Străzile pe unde a mers Yussef sunt încă acolo, pline de viață, dar acum au nume diferite. Fotografiile alb-negru din anii '40 arată șiruri de magazine, muncitori purtând șepci și pantaloni largi și soldați britanici, dar ele sunt un martor al felului cum arătau atunci, nu și al sentimentelor

care îi stăpâneau pe cei prezenți. Oamenii cu adevărat importanți dintr-un oraș, cei obișnuiți, care sunt preocupați cu treburile lor zilnice, tind să nu se vadă pe ei însăși ca având vreo valoare documentară și lasă în urma lor doar puține urme.

Un loc care păstrează mărturii despre Haifa arabă este arhiva Hagana, adăpostul subteran al militariilor evrei din perioada de dinaintea Războiului de Independență și crearea statului Israel. Hagana avea un birou de spionaj numit Serviciul de Informații, ai cărui ofițeri detineau contacte care supravegheau atent partea arabă a orașului, iar ideea lor despre ce înseamna atunci spionajul era una foarte cuprinzătoare. Agenții lor au adunat informații interesante despre persoane și aspectele existenței lor de zi cu zi, iar acestea au fost organizate în dosare cu pagini tipizate, scrise în ebraică, documente care ocupă acum zeci de cutii de carton maro depozitate într-o clădire veche și frumoasă de pe bulevardul Rothschild din Tel Aviv.

Datorită acestor date colectate în dosare, este posibil să ne imaginăm străzile aşa cum le-a văzut Yussef în ianuarie 1948: băturiile muncitorilor murdari din apropierea portului, unde „strigătele chelnerilor și blestemele jucătorilor de cărți se suprapun peste cântecul asurzitor al radioului“, cerșetorii „care citesc pasaje din Coran și acordă binecuvântări trecătorilor“, înghesuiala plină de energie a oamenilor din piețe, femeile care își ademenesc clienții de la ușa lor de pe strada bordelurilor, aflată într-o zonă mai civilizată, deasupra docurilor. Dacă umblai după o cafenea – de exemplu, în căutarea unei discuții politice, să cumperi hașiș, arme ilegale – puteai lua în considerare aceste opțiuni:

- Kaukab el-Sabah sau „Steaua dimineții“, pe strada Kings la nr. 28, deținută de Kassem Jaber, musulman, care este „un loc de întâlnire obișnuit pentru interlopi“. Oferă muzică și alcool.
- Café George, pe strada Allenby, nr. 1, deținută de un creștin, Fadul Jamil Kawar. Este loc de întâlnire pentru activiștii naționaliști și membri ai forțelor politice.

- Windsor Café, deținută de Charles Butaji, care a donat bani pentru cumpărarea de armament în timpul revoltei arabe de la sfârșitul anilor '30.
- Café Farid, pe strada Wadi Salib, nr. 28, deținută de Farid Shaaban el-Haj Ahmad, un susținător avid al fundamentaliștilor musulmani conduși de muftiul din Ierusalim.
- Cafenea (fără denumire) deținută de un anume George Schutz, situată pe bulevardul Carmel, nr. 28. Schutz este un cetățean elvețian, suspectat de spionaj în favoarea germanilor și italienilor. Soția lui este evreică din Ungaria, se numește Rozhița, convertită la creștinism, iar localul este „scena unor frecvente manifestări de propagandă antisionistă“.
- Un local deținut de o văduvă numită Badiyah, popular în rândul polițiștilor britanici și cu „femei cu identități necunoscute ale căror calități și intenții sunt greu de deslușit“.

Când, în cele din urmă, Yussef reuși să ajungă la agenția de voiaj fără a atrage atenția asupra sa, acolo îl aștepta prima surpriză a zilei. În sediu nu era nimeni, era închis și înăuntru era întuneric. Multe dintre magazinele din preajmă erau și ele închise și a constatat că proprietarii erau prea speriați ca să iasă din casă după împușcăturile din noaptea precedentă. Avea însă nevoie de biletul de avion, aşa că nu putea face altceva decât să aștepte. Cum stătea însă acolo, în picioare, lângă geamantanul său așezat direct pe caldarâm, spre el se îndreptă un Tânăr care îl întrebă în arabă:

– De unde ești?

– Din Ierusalim, ii răspunse Yussef, folosind numele arab al orașului *al-Quds*.

Continuă spunând că așteaptă să se deschidă agenția de voiaj.

– Nu, ii răspunse celălalt bărbat privindu-l fix. Nu cred că ești de acolo.

Cumva, Yussef nu se potrivea cu povestea pe care o spunea. Încerca să imite accentul unui arab din Ierusalim, dar era posibil ca dialecul său nativ să influențeze pronunția sa. Sau poate era vorba despre felul în care arăta. În orice caz însă, cea mai periculoasă

acțiune ar fi fost să o ia la fugă, aşa încât se mulțumi să pareze întrebările pe căt putea, până când Tânărul acela suspicios dispără nemulțumit după un colț din apropiere.

Locul acestuia a fost luat însă repede un al doilea, unul dintre vânzătorii ambulanți care bântuiau străzile părții arabe din Haifa, vânzând pahare mici cu cafea neîndulcită. Acesta părea prietenos.

— Uite ce e, îi șopti el lui Yussef, sunt niște tipi care plănuiesc să te omoare. Pleacă!

Magazinul din spatele lui Yussef era încă închis. Nu era nici urmă de agentul de turism.

— Nu ai nicio idee despre ce se-ntâmplă pe aici, spuse vânzătorul. Toată lumea face legea, e judecător și călău deodată. Fac orice doresc și nu e nimeni și nimic care să-i opreasă.

Așa se poate întoarce totul împotriva ta, de parcă ai fi un înnotător al cărui picior este blocat de un cărcel produs de un curent mai rece de apă și care devine din ce în ce mai dureros, pe măsură ce încerci să-ți dezmorțești piciorul, până la a te scufunda definitiv. La fel, Yussef trebuia să rămână calm și fidel poveștii acoperirii lui. Miza îi era destul de clară. În minte i se înghesuau fețele celor pe care îi văzuse de curând, vorbind și râzând, dar a căror natură umană se schimbase și devenise una plină de cruzime, transformând fețele aceleia în tot atâtea amenințări în cazul în care nu reușea să fie fidel liniei credibile a poveștii sale.

Cu trei săptămâni în urmă, o echipă Hagana care asculta telefoanele arabilor înregistrase o discuție aprinsă între doi membri ai Miliției Arabe din orașul Jaffa. Aceasta se întâmpla în 20 decembrie 1947, cea de-a douăzeci și una zi a războiului, la ora 15.15:

Fayad: Îți trimit doi tineri pe care-i bănuim că sunt evrei irakieni, interoghează-i și hotărăște-te ce vom face mai departe.

Abdul Malek: Au ajuns deja la mine. E greu de zis dacă sunt evrei, vorbesc arabă foarte bine. Îl suspectez însă mai ales pe cel slabă nog. Le-am zis să se spovedească, iar el și-a spălat față incorect. O să rămână aici până le stabilim identitatea.

Miliția arrestase doi suspecți, doi tineri îmbrăcați în haine de muncitor. Vorbeau araba cu accent irakian, dar asta nu era un lucru incomod neobișnuit; Palestina britanică era plină de muncitori veniți din toată lumea arabă. Nu se deosebeau defel de sutele de lucrători care ne înghesuiau pe străzi. Se părea că greșeala lor fusese încercarea de a da un telefon dintr-un oficiu poștal arab către un număr aflat în orașul evreiesc vecin, Tel Aviv, un procedeu neobișnuit de comunicare cu cei aflați dincolo de demarcația etnică. Apelul atrăgătoare atenția unui spion arab de la oficiul poștal, acesta informase miliția, iar câteva ore mai târziu, cei doi erau deja la interogatoriu.

Că să le testeze adeverata identitate, Abdul Malek le ordonase suspecților să facă ritualul spălării pe față, cel care precede rugăciunea islamică, un act pe care orice musulman îl cunoaște foarte bine: mâini, gură, nări, față. Unul dintre ei nu reușise să se compore cum se cuvine. Cei doi insistau însă că sunt musulmani, că limba lor maternă e arabă, aşa încât nu se știa încă dacă sunt arabi sau evrei. La ora 18.45, în aceeași zi, fusese interceptată o a doua conversație:

Abdul Malek: În legătură cu cei doi tineri: du-i la hotel și pune-i în camere separate. Trebuie să existe pe acolo cineva care să vorbească ebraica. Pune acea persoană în aceeași încăpere cu unul dintre cei doi și învăță-l ca, în toiul nopții, să înceapă să vorbească în ebraică. Dacă e evreu și va fi trezit cu o întrebare în ebraică, va răspunde cu siguranță în aceeași limbă. Ai grija să repeti experimentul și cu celălalt, în cea de-a doua cameră.

Abdullah: E o idee bună. Așa o să procedăm.

Abdul Malek: Și acum ce fac?

Abdullah: Plâng și par infometăți.

Abdul Malek: Va trebui să le dăm de mâncare până stabilim cine sunt cu adevărat.

E posibil ca unul dintre cei doi tineri arabi să fi vorbit în ebraică trezindu-se din somn sau poate se trădaseră altfel. Nu știm ce s-a întâmplat exact, ci doar sfârșitul acestei istorii: membrii Miliției Arabe

l-au omorât pe unul dintre ei cu un foc de pistol, iar pe celălalt cu o lovitură puternică în cap, după care au îngropat cadavrele în dunele din afara orașului. Aveau să treacă trei decenii până să fie descoperiți de niște muncitori în construcții și încă șase până să fie identificați, în 2004, ca fiind Gideon și David, ambii de douăzeci și unu de ani.

La două zile după arestarea celor doi în Jaffa, pe 22 decembrie, un comis-voiajor de nouăsprezece ani fusese și el arestat în circumstanțe similare lângă orașul Lod. Cei care l-au executat i-au ascuns cadavrul atât de bine, încât nu a mai fost găsit niciodată. Pe urmă, un al patrulea spion fusese prins lângă Jaffa, iar de data aceasta povestea a ajuns în presă. În 24 decembrie, ziarul de limbă arabă *Al-Shaab* a scris că membrii miliției prinseseră un evreu care vorbea araba și care pretindea că e frizer. Acesta încercase să dovedească faptul că e musulman recitând versetele rituale cunoscute ca „shahada“, mărturisind că Dumnezeu este numai unul și Mahomed este profetul său. Tocmai erau pe cale să-l împuște într-un pâlc de copaci, dar fusese crutat fiindcă arabi ei se rezistaseră dintr-un motiv necunoscut și-l predaseră poliției britanice. În patru zile, fusese prinse însă patru asemenea iscoade, trei fiind omorâți. Oricine ar fi analizat aceste lucruri, din punctul de vedere al arabilor, își putea da seama că evreii își pregăteau intrarea în zonă.

Trei săptămâni mai târziu, în Haifa, după ce fusese interrogat de Tânărul bănuitor și prevenit de vânzătorul de cafea să plece, Yussef era convins că trebuie să dispară de pe stradă. I se spusese și lui că e spion, că valorează cât un întreg batalion de infanterie. Nu reușise însă nici măcar să părăsească orașul Haifa. Îl urmă pe vânzătorul de cafea până la o măcelarie din apropiere. Când intră pe ușă, observă că măcelarul este creștin, fiindcă în prăvălie se vindea carne de porc și bere dintr-o ladă plină cu gheață, ambele fiind interzise în lumea islamică.

– Ia loc, te rog, îi zise măcelarul. Spune-mi cine ești.

Îi arăta pașaportul în care scria că se numește Yussef el-Hamed. Îi spuse apoi că se grăbește să prindă un zbor care avea să-l scoată din Palestina. Totul părea să se dezintegreze pe măsură ce administrația britanică se destrăma și pierdea controlul, iar în

curând toate granițele aveau să fie închise. Cu toate acestea, cursele aeriene de pasageri încă mai plecau de la terminalul modest al orașului.

Măcelarul formă un număr la telefonul din prăvălia sa. Yussef își dădu seama că la capătul celălalt al liniei era agentul de turism, care rămânește acasă și nu avea de gând să vină să-și deschidă biroul pentru că străzile erau prea periculoase. El confirmă însă rezervarea lui Yussef și-i sugeră să se ducă direct la aeroport și să-și ridice biletul de acolo. Asta părea să rezolve problema, dar în momentul în care măcelarul închise telefonul, primul bărbat care îl acostase pe Yussef pe stradă intră în măcelarie însotit de un complice. Veniseră și-i păreau hotărâți să-i facă rău.

Insoțitorul bărbatului care îl abordase pe stradă făcu un gest către Yussef:

– Ah, tipul asta, exclamă el în direcția tovarășului său. Lasă-l în pace, îl știu din... încheie el folosind numele unui oraș populat doar de arabi.

Yussef își dădu repede seama de capcană. Se așteptau ca el să aprobe ușurat, uitând că asta ar fi contrazis povestea lui inițială, cum că ar fi fost din Ierusalim.

– Nu vă cunosc pe niciunul dintre voi, zise el. Sunt din Ierusalim, iar pe-aici, doar în trecere.

Cei doi îi porunciră să iasă din măcelarie, dar măcelarul îi întrerupse spunându-i că Tânărul era în prăvălia lui și deci sub protecția lui.

– Ba o să iasă de aici chiar dacă nu vrei tu, cu forță, zise primul bărbat, scoțând un pistol.

Văzând aceasta, măcelarul își scoase și el arma și-i porunci lui Yussef să se ascundă în spatele lazii cu gheață. În momentul acela, în magazin se năpustiră mai mulți oameni, dintre aceia care nu-și doreau vărsare de sânge, iar ei reușiră să aplaneze conflictul. Cei doi atacatori dispărură, de data asta pentru totdeauna. Yussef nu avea însă niciodată ce-l dăduse de gol, dar a fost convins toată viața lui că fusese cât pe ce să devină cel de-al patrulea chip al unei panoplii care simboliza o avertizare tăcută pentru cei ce urmău să vină.